

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Провідну роль у процесі формування молоді людини відіграє система освіти, яка є базовим складником прогресивного розвитку будь-якого суспільства, виконуючи роль механізму трансляції накопичених знань та культурних надбань від покоління до покоління. Безсумнівно, що ХХІ століття знаменується актуальністю «суспільства знань», головна функція якого – випереджаючий розвиток когнітивних якостей особистості, освітніх систем у соціумі, інтелектуального потенціалу суспільства.

Система освіти – складний, динамічний, поліаспектний комплекс взаємозв'язків людей, об'єднаних процесом передачі та набуття знань. Будучи важливим елементом суспільного життя і державного механізму, освітня система покликана вирішувати конкретні стратегічні завдання, пріоритетними серед яких є:

- забезпечення всебічного розвитку вільних і рівноправних громадян, їхніх об'єднань, які добровільно сформувалися і знаходяться у відносинах конкуренції і солідарності між собою і державою, в умовах мінімізації етатизму, але за активної участі держави;
- розширення, відносно існуючого, освітнього простору, розповсюдження його на максимальну кількість суб'єктів соціальної комунікації;
- підтримка стабілізаційних суспільно–політичних процесів, які забезпечують реалізацію стратегічного завдання громадянського суспільства: когерентність індивіда із соціумом, його звільнення від політико-регламентуючого контролю, соціально-обмежувальних перешкод і заборон;
- збереження історично–культурної цілісності та етнонаціональної ідентичності суспільства та індивіда;
- підготовка освічених, висококваліфікованих, на рівні міжнародних стандартів, спеціалістів для будь-яких галузей людської діяльності.

В умовах динамічного соціуму освіта відіграє важливу інструментальну роль у діагностуванні суспільного «здоров'я» та пошуку оптимальних шляхів гармонізації взаємовідносин між особистістю, державою та громадянським суспільством.

Система цінностей – найважливіший компонент політичного і соціального життя суспільства, – це світ знань та умінь, завдяки якому особистість прилучається до чогось більш важливого, ніж її власне емпіричне існування, це окультурена і ретрансльована з покоління в покоління за допомогою сукупності умовних знаків – символів констеляція почуттів, емоцій і ідей, істотно-значущих для даного суспільства.

Завдяки цінностям, людське існування виходить за рамки потреб та інтересів, за рамки того, що необхідно для життя, і того, що зручно, вигідно й ефективно в даний момент часу, саме завдяки залученню до світу цінностей, життя індивідуума наповнюється конкретним сенсом і змістом. Система цінностей виконує важливу функцію як у бутті людської спільноти, так і в житті окремої особистості. Головне її призначення полягає у визначенні критеріїв, що дозволяють розмежувати добро і зло, користь і шкоду, істину й брехню, тобто, цінності є регуляторами людської життєдіяльності, слугують мірою оцінки як власних дій, так і вчинків інших членів суспільства.

Початок ХХІ століття було актуалізовано інтенсивними пошуками нових систем цінностей, які б були конгеніальними широкомасштабним процесам реформування політичної, соціальної, економічної сфер суспільного життя як в країнах новоєвропейської цивілізації, так і на пострадянському просторі. Для перших ці пошуки – результат констатації факту, що ціннісна шкала минулого перетворюється на суспільний атавізм й потребує докорінної, субстантивної модернізації. Для інших – не тільки імпліцитно усвідомлена сецесія відносно радянської

минульщини, але й сподівання на агрегацію в цивілізований світ, формування модерної аксіосфери з системою релігійних, правових, політичних, моральних та естетичних цінностей.

Погоджуючись з енциклопедичним визначенням що «цінність є не властивістю будь-якої речі, але сутністю й одночасно умовою повноцінного буття об'єкта» [4, с.507], додамо: цінність визначається і як вищий екзистенційний вибір людини, який не має кількісної експлікації та репрезентує превалюючі ідентифікаційні моделі оточуючого світу. Власне громадянські цінності сучасні дослідники трактують як такі, що співзвучні як суспільству ХХІ століття, так і сучасній особистості, підкреслюючи, що сутність даних цінностей в їх значущості, а не у фактичності. Цінність не тотожня цілі (ідеалу), оскільки ціль (ідеал) є технічною й технологічною установкою на результат діяльності, а цінність – це певне смислове значення, підґрунтя ідеології з відповіддю на питання «навіщо», а не «як». Подібна ідеологічна значущість стимулює соціальний попит саме на цінності громадянські, а не споживацькі, що були і залишаються характерними для традиційних суспільств.

Системні трансформації українського суспільства актуалізувало утворення й формалізацію вже згаданої вище аксіосфери з системою політичних, релігійних, правових, моральних та естетичних цінностей. У даному переліку особливе місце посідають цінності політичні, оскільки саме вони у певному сенсі виступають передумовою формування цінностей громадянських, а також слугують підґрунтям ймовірної громадянської ідентичності.

В умовах сьогодення проблема політичних цінностей убачається вельми актуальною, адже саме рівень даних цінностей зумовлює соціальну активність громадян та їх об'єднань, суспільну злагоду, національну ідентичність, толерантність, тобто необхідні складові, без яких неможливо становлення громадянського суспільства та розвиток правової держави. Функціонуюча в соціумі система громадянських цінностей формує, по-перше, атрактивну модель світоустрою із загальними для всіх членів громадянського суспільства ціннісними критеріями, що регулюють процеси міжособистісних та міжгрупових інтеракцій. Тобто, дані цінності реалізуються у вигляді конкретної матеріальної сили як потужний фактор суспільного розвитку – соціогенезу. По-друге, адаптовані свідомістю індивіда, громадянські цінності перетворюють його на ідеальний тип людини, яка усвідомлює свою відповідальність не тільки в місцевому, локальному масштабі, але й у світовому, глобальному вимірі. Подібний індивід сам стає унікальним суспільним ресурсом, переходить у розряд універсальних інтегрованих цінностей. Формування самоцінної особистості, для котрої життєвими ідеалами стають громадянські цінності, такі як самостійність, незалежність, свобода, відповідальність і самовідповідальність є, на наше переконання, одним з основних завдань сучасної системи вищої освіти. Закон України про освіту 2014 року наголошує на тому, що «держава сприяє розвитку вищих навчальних закладів як центрів незалежної думки» [2, ст.3].

Природно, що крім законодавчого закріплення і правового оформлення контенту системи вищої освіти, необхідна ще й наявність комплексу певних умов для її формування, розвитку та продуктивного функціонування. І якщо соціальні та економічні передумови для розвитку самоцінної особистості в певному сенсі існували і раніше, то відповідний рівень загальної, політичної і правової культури громадян був і залишається вельми невисоким. Незважаючи на це, представляється можливим визначити тенденції розвитку вищої освіти в Україні, проблемні аспекти, сформулювати їх гостріше і безпосередніше, вирішити нагальні питання взаємозв'язку і взаємовпливу держави, інститутів освіти і виховання, окремої особистості та громадянського суспільства.

1. *Гражданское общество: истоки и современность* / [Научн. ред. Кальной И.И., Лопушанский И.Н.]. – СПб: Юридический центр Пресс, 2006. – 492с.

2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1.07.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

3. Костючков С.К. *Гражданское общество: ориентация на общечеловеческие и национальные ценности в контексте гармонизации социальных отношений* / С.К.Костючков // *Вестник российского университета дружбы народов*. — №2. Серия Политология. – М.: Российский университет дружбы народов, 2010. – С.55-60.

4. *Краткая философская энциклопедия*. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Энциклопедия», 1994. – 576 с.